

Tomas Prenkert
2017

OM ATT INTE KUNNA GÅ GENOM EN ÖKEN UTAN ATT STÖTA EMOT HÄR OCH VAR

I episoden om Vimmerby marknad i filmen *Nya hyss av Emil i Lönneberga* finns det en välkänd dråplig replik av den hårt prövade pappa Anton till sin telning som, även om han inte själv gjorde hyss, ändå ständigt råkade ut för en massa missöden:

”Och vält inte omkull hela Vimmerby — om det nu är möjligt för dig att låta bli. Men du kan väl inte gå genom Saharas öken utan att stöta emot här och var.”

Många hör nog Allan Edwalls röst inom sig och drar igenkännande på munnen. Den sista meningen har blivit en av Astrid Lindgrens många bevingade formuleringar.

Filmen är baserad på boken med samma titel från 1966, men just denna replik finns faktiskt enbart i filmen. Den spelades in 1972 och Astrid Lindgren hade själv skrivit manus till filmen.

Troligen har hon P. G. Wodehouse att tacka för just denna rolighet!

Wodehouse använde bilden ett flertal gånger i böcker som översattes till svenska långt innan Astrid Lindgren skrev boken och manuset. Wodehouse använde sig av dock av Gobiöknen, inte Saharaöknen. Han återanvände, sin vana trogen, roligheten flera gånger med smärre variationer. Här följer de tre varianter jag känner till:

I *The Code of the Woosters* (1938) använde Wodehouse denna rolighet första gången. Han skrev om Harold ”Stinker” Pinker: ”... who had always been constitutionally incapable of walking through the great Gobi desert without knocking something over.” Hammars översättning publicerades år 1939, både som bok (*Som det anstår en Wooster*) och som följetong i *Vecko-Revyn* (*Ta fast tjuven!*). Hennes version är: ”Stinker skulle inte kunna gå genom den ödsliga Gobiöknen utan att ha sönder något.”

I *Full Moon* (1947) karaktäriseras Bill ”Blister” Lister: ”To ensure his not kicking over cake tables, you would have had to place him in the Gobi desert.” Hammars översättning *Fullmåne* utkom 1948: ”Om man velat hindra honom från att välta kakkbord över ända, skulle man ha blivit tvungen att placera honom i Gobiöknen.”

I *Stiff Upper Lip, Jeeves* (1963) finns en dialog mellan Bertie och Harold ”Stinker” Pinker:

”I believe you would bump into something if you were crossing the Gobi desert.”

”I’ve never been in the Gobi desert.”

”Well, don’t go. It isn’t safe.”

Hammars svenska tolkning i *Upp med hakan, Jeeves* (1964) är:

”Jag tror att du skulle vara i stånd att knuffa till något i Gobiöknen.”

”Jag har aldrig varit i Gobiöknen.”

”Far inte dit! Alldeles för riskabelt.”

Alla tre dessa böcker fanns alltså på svenska långt innan Astrid skrev sin replik till filmen. Personligen tycker jag att Wodehouse’s första formulering är hans roligaste och Lindgrens formulering ligger också mycket nära just denna. Ja faktiskt närmare det engelska originalet än Hammars översättning. Lindgrens rolighet är i mitt tycke helt i klass med Wodehouses. Inte minst bidrar det förstås till denna uppfattning att jag inom mig hör Allan Edwalls röst och sätt att framföra repliken!

Men, har Astrid Lindgren lånat denna roliga tanke från Wodehouse? Eller är likheten bara en tillfällighet? Kan man veta om Lindgren läst någon av de ovanstående böckerna av Wodehouse, och då kanske främst ”Som det anstår en Wooster”? Jag har inga ”bevis” men däremot några i mitt tycke starka ”indicier” som styrker hypotesen att repliken tillkommit under inflytande från Wodehouse:

I) Efter Astrid Lindgrens död fick Kungliga Biblioteket ta hand om allt litterärt material från hennes hem, inklusive böckerna i hennes privata bibliotek. I KB:s databas över Lindgrensamlingen kan man se att vid sin död hade Astrid i sina bokhyllor på Dalagatan tre böcker av Wodehouse, samtliga på svenska: *Som det anstår en Wooster* (1939), *Vårkänslor* (1949) och *Farbror Dynamit* (1950). Årtalen inom parenteserna är årtalen för de utgåvor hon hade i sin ägo. Hon kan alltså mycket väl ha läst ökenbilden i den förstnämnda boken, som hon bevisligen ägde.

II) Hade hon också läst denna bok? Astrids dotter Karin Nyman skrev i en artikel i *The Guardian* 7 nov 2016 om sin barndomstid under krigsåren: ”Bedtime was always connected with her reading aloud, or making up stories. She read us all the wellknown children’s books, but also the classics – RL Stevenson, Dickens and Thackeray, as well as modern humorists such as PG Wodehouse”. Karin föddes 1934. Den enda Wodehousebok från krigstiden som fanns i Astrid Lindgrens hylla var just *Som det anstår en Wooster*. Det är högst troligt att mamma Astrid läste denna bok högt för Karin och hennes 7 år äldre bror.

III) Lena Törnqvist i Astrid Lindgren-sällskapet intygar på min förfrågan att Astrid uppskattade Wodehouse mycket och att han lästes högt i familjen på 40-talet. Hon tillägger också att Astrid sög åt sig bra uttryck och formuleringar ”som en svamp”, från alla möjliga håll. Senare använde hon dem på sitt sätt, ofta utan att vara medveten om ursprunget.

Lena Törnqvist gav mig också en annan rolig upplysning: När Astrid skulle fylla 90 år så tillkännagav hon att hon, för att slippa ifrån pressens uppmärksamhet, skulle fira sin högtidsdag borta från hemmet. På journalistens fråga ”Var då?” blev svaret: ”I **Gobiöknen**”! Kanske fanns Wodehouses skämt fortfarande inpräntat i hennes minne?

Det förefaller högst sannolikt att Wodehouses roliga bild av en person som inte kan undgå att ställa till förödelse ens ute i en öken redan på 40-talet fastnade i Astrid Lindgrens minne och dök upp igen när hon 1972 skrev filmmanuset.

Detta var alltså cirka trettio år senare än högläsningen för barnen. Tidsavståndet kan tyda på att bilden kom från hennes undermedvetna. Men Astrid Lindgren kan, å andra sidan, mycket väl ha läst om *Som det anstår en Wooster* senare, ja kanske flera gånger?

Det förringar absolut inte Lindgrens insats/kreativitet om lånet var medvetet eller ej! Wodehouse ”lånade” ju också friskt och kreativt från alla möjliga källor, oftast utan att ange original. I mitt tycke är Lindgrens sätt att formulera pappa Antons syn på den ”förgrömmade” Emil *minst* lika dråplig som Wodehouses beskrivningar av ”Stinker” resp ”Blister”, som hade svårt att vara i möblerade rum utan att välta saker och ting över ända!